

Oudere migranten in Nederland: Prevalentie en oorzaken van eenzaamheid

**Tineke Fokkema, NIDI-KNAW, Rijksuniversiteit Groningen, Erasmus
Universiteit Rotterdam**

Jolien Klok, Vrije Universiteit Amsterdam

Theo van Tilburg, Vrije Universiteit Amsterdam

Bianca Suanet, Vrije Universiteit Amsterdam

INTRODUCTIE

Oudere migranten zijn dubbel kwetsbaar ('double jeopardy'; Dowd & Bengtson 1978): èn oud èn migrant

Accumulatie van risicofactoren, w.o. slechte gezondheid, lage SES, beperkt sociaal netwerk, geringe maatschappelijke participatie, onvervulde zorgbehoefte, 'minority stress'

→ verhoogde kans op eenzaamheid

Gevaar eenzijdige focus op risicofactoren: geproblematiseerd en gehomogeniseerd beeld

→ beschermende factoren als tegenwicht tegen risicofactoren?

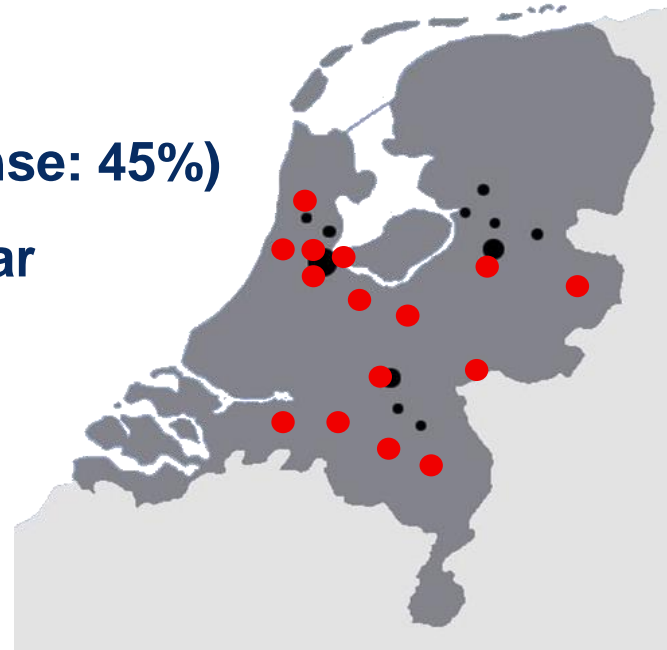
→ variatie in eenzaamheid?

DATA

Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA) Migrantensample 2013-2014

- Eerste generatie Marokkaanse en Turkse migranten in Nederland, 55-64 jaar
- Random sample uit gemeenteregisters van 15 steden
- Face-to-face (vertaald) interview
- Marokkaans N = 209, Turks N = 269 (response: 45%)
- Gemiddeld aantal jaren in Nederland: 37 jaar
- Vergelijklingsgroep: Nederlanders N = 332

DE JONG GIERVELD EENZAAMHEIDSSCHAAL (0-2: NIET EENZAAM; 3-8: MATIG EENZAAM; 9-11: STERK EENZAAM)

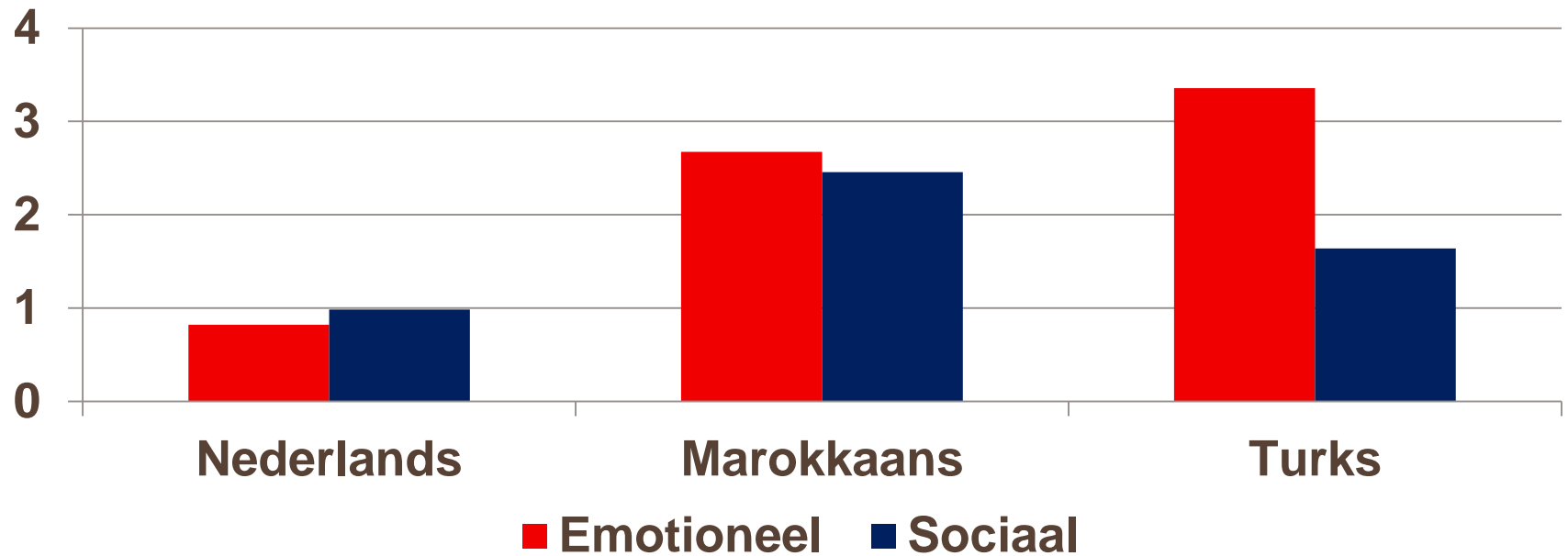
	Ja	Min of meer	Nee
Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse probleempjes terecht kan		S	S
Ik mis een echt goede vriend of vriendin	E	E	
Ik ervaar een leegte om me heen	E	E	
Er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid kan terugvallen		S	S
Ik mis gezelligheid om me heen	E	E	
Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt	E	E	
Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen		S	S
Er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel		S	S
Ik mis mensen om me heen	E	E	
Vaak voel ik me in de steek gelaten	E	E	
Wanneer ik daar behoefte aan heb kan ik altijd bij mijn vrienden terecht		S	S

BETROUWBAARHEID DE JONG GIERVELD EENZAAMHEIDSSCHAAL NAAR ETNISCHE HERKOMST

	Nederlands (n = 293)		Marokkaans (n = 177)		Turks (n = 234)	
	<i>H</i>	rho	<i>H</i>	rho	<i>H</i>	rho
Emotioneel	0,60	0,86	0,52	0,81	0,53	0,80
Sociaal	0,55	0,80	0,32	0,76	0,52	0,79

***H* = Loevinger's coëfficiënt voor homogeniteit; rho = coëfficiënt voor betrouwbaarheid**

GEMIDDELDE EMOTIONELE EN SOCIALE EENZAAMHEID NAAR ETNISCHE HERKOMST

Nederlands N = 332; Marokkaans N = 177; Turks N = 234
Gecontroleerd voor leeftijd, geslacht en partnerstatus

REGRESSIEANALYSE EENZAAMHEID

	β_s	β_s	β_s
Etnische herkomst (ref. Nederlands)			
Marokkaans	0,38***	0,20***	0,20***
Turks	0,56***	0,29***	0,31***
Leeftijd (51-68)	0,01	-0,01	0,00
Geslacht	-0,05	-0,06	-0,05
Partner	-0,25***	-0,21***	-0,19***
Subjectieve gezondheid (1-5)		-0,17***	-0,15**
ADL (6-30)		-0,10*	-0,08
Tevredenheid met inkomen (1-5)		-0,16**	-0,16**
Contactfrequentie (schoon)kinderen (1-5)			-0,21*
Contactfrequentie vrienden (1-5)			-0,12**
Contactfrequentie burenen (1-5)			-0,07*
Adjusted R ²	0,31	0,40	0,43

Niet significant: aantal chronische ziektes, opleiding, betaalde baan, inkomen, tevredenheid met levensstandaard, aantal huishoudensleden (excl. partner), aantal kinderen, contactfrequentie kleinkinderen, contactfrequentie overige familieleden, kerk/moskeebezoek

VARIATIE IN EENZAAMHEID ONDER MAROKKAANSE EN TURKSE OUDERE MIGRANTEN: ROL VAN VERBONDENHEID

Berry's acculturatiemodel (1980)

Behoud eigen cultuur

Verbondenheid eigen etnische groep

-

+

Aanpassing
nieuwe
cultuur

*Verbonden-
heid
Nederlandse
samenleving*

+

Assimilatie	Integratie
Marginalisatie	Separatie

-

VARIATIE IN EENZAAMHEID ONDER MAROKKAANSE EN TURKSE OUDERE MIGRANTEN: ROL VAN VERBONDENHEID

Berry's acculturatiemodel (1980)

Behoud eigen cultuur

Verbondenheid eigen etnische groep

-

+

Aanpassing
nieuwe
cultuur

*Verbonden-
heid
Nederlandse
samenleving*

+

Assimilatie	Integratie
Marginalisatie	Separatie

-

H1: Gemarginaliseerde oudere migranten zijn het sterkst eenzaam, gevolgd door zij die geassimileerd en gesepareerd zijn, terwijl de geïntegreerde oudere migranten het minst eenzaam zijn

VARIATIE IN EENZAAMHEID ONDER MAROKKAANSE EN TURKSE OUDERE MIGRANTEN: ROL VAN VERBONDENHEID

Berry's acculturatiemodel (1997)

Behoud eigen cultuur

Verbondenheid eigen etnische groep

-

+

Aanpassing
nieuwe
cultuur

*Verbonden-
heid
Nederlandse
samenleving*

+

Assimilatie	Integratie
nationaal transnationaal	nationaal transnationaal
Marginalisatie	Separatie
nationaal transnationaal	nationaal transnationaal

-

H2: Transnationale verbondenheid beschermt tegen eenzaamheid, los van verbondenheid met de eigen etnische groep en verbondenheid met de Nederlandse samenleving

MEETINSTRUMENTEN VERBONDENHEID

Verbondenheid Nederlandse samenleving

- Nederlandse taalbeheersing
- Actief in sociale organisaties: alleen of vooral Nederlanders
- Contactfrequentie met Nederlanders
- Culturele afstand (w.o. “ik krijg thuis soms bezoek van Nederlandse kennissen”)
- Zelfidentificatie Marokkaans/Turks en/of Nederlands

Verbondenheid eigen etnische groep

- Moskeebezoek
- Contactfrequentie met Marokkanen/Turken
- Culturele identiteit (w.o. praten of nieuwtjes bespreken met Marokkanen/Turken)
- Zelfidentificatie Marokkaans, Berbers/Turks

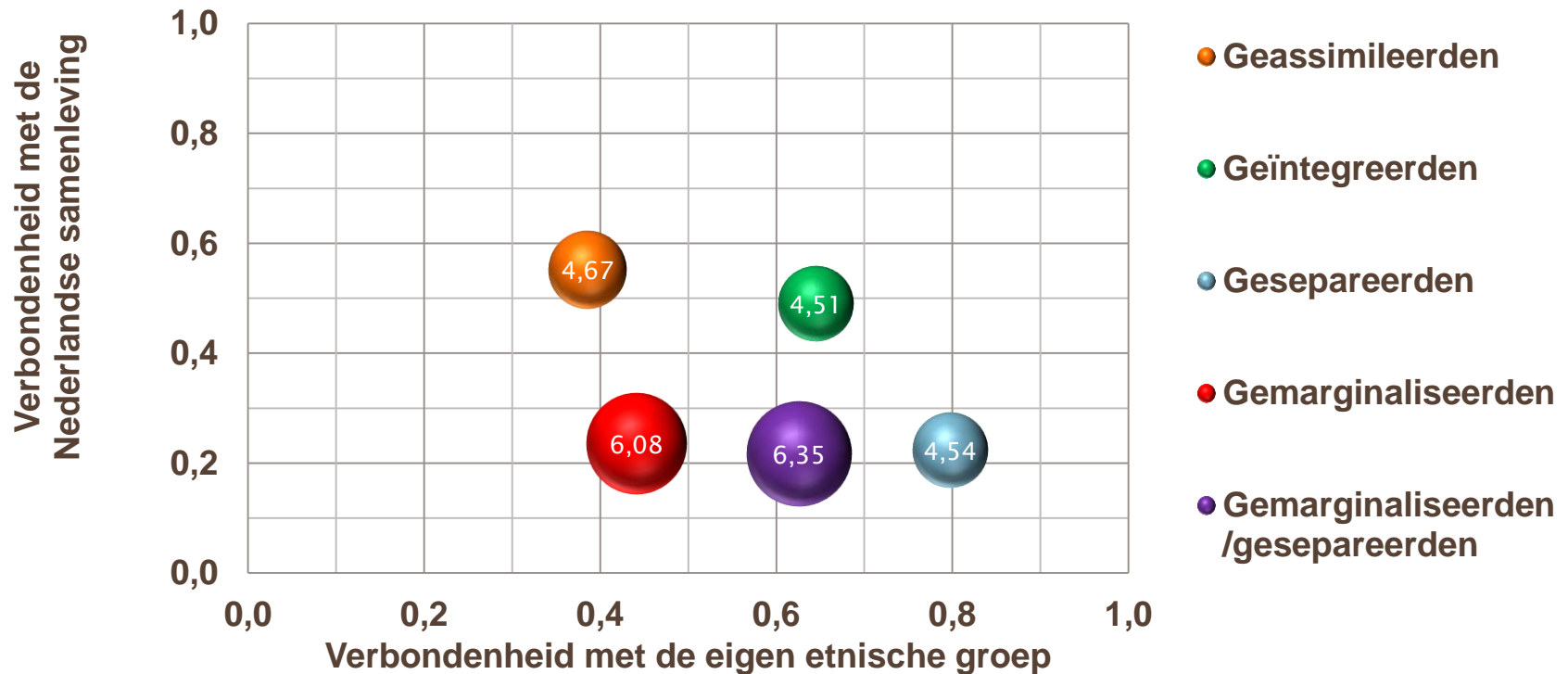
MEETINSTRUMENTEN VERBONDENHEID

Transnationale verbondenheid

- **Frequent contact met kinderen in Marokko/Turkije**
- **Frequent contact met overige familie in Marokko/Turkije**
- **Bezoekfrequentie Marokko/Turkije**
- **Medische hulp in Marokko/Turkije (excl. hulp bij ziekte tijdens vakantie)**
- **Terugkeerintentie**
- **Gevoel van verlies (w.o. “ik behoor hier minder dan in Marokko/Turkije”)**

VARIATIE IN EENZAAMHEID ONDER MAROKKAANSE EN TURKSE OUDERE MIGRANTEN: ROL VAN VERBONDENHEID

Verbondenheid met de eigen etnische groep en/of de Nederlandse samenleving biedt enige bescherming tegen eenzaamheid (gedeeltelijke ondersteuning voor H1)

- Eenzaamheidsinterventies moeten zich richten op het tegengaan van marginalisering, niet per se op integratie (Stelling 1)***

VARIATIE IN EENZAAMHEID ONDER MAROKKAANSE EN TURKSE OUDERE MIGRANTEN: ROL VAN VERBONDENHEID

Transnationale verbondenheid beschermt niet tegen eenzaamheid (geen ondersteuning voor H2); gevoel van verlies versterkt eenzaamheid

- **Gevoel van verlies te sterk gerelateerd aan het begrip eenzaamheid?**
- **‘Betwixt and between identities’ (Grillo 2007), ‘double absence’ (Sayad 1999)?**

Transnationaal leven heeft ook een schaduwzijde (Stelling 2)

Turkse ouderen zijn gemiddeld eenzamer dan Marokkaanse ouderen, ook na controle voor sociaaldemografische kenmerken en de drie typen van verbondenheid

One million dollar question: waarom is de kans op eenzaamheid onder Turken zo groot?

REFERENTIES

- Berry, J.W. (1997), Immigration, acculturation and adaptation. *International Journal of Applied Psychology*, 46(1): 5-34.
- Dowd, J.J. & V.L. Bengtson (1978), Aging in minority populations: An examination of the double jeopardy hypothesis. *Journal of Gerontology*, 33(3): 427-436.
- Grillo, R. (2007), Betwixt and between: Trajectories and projects of transmigration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(2): 199-217.
- Klok, J., T.G. van Tilburg, B.A. Suanet, T. Fokkema & M. Huisman (2017), National and transnational belonging among Turkish and Moroccan older migrants in the Netherlands: Protective mechanisms against loneliness? *European Journal of Ageing*. doi: 10.1007/s10433-017-0420-9.
- Sayad, A. (1999), Des illusions de l'émigré aux souffrances de l'immigré. In: Saada, E. (2000) Abdelmalek Sayad and the double absence. Toward a total sociology of immigration. *French Politics, Culture, and Society*, 18(1):28-47.

Dank voor uw aandacht!

Tineke Fokkema

fokkema@nidi.nl

KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

university of
 groningen

NIDI is an institute of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences KNAW
and is affiliated to the University of Groningen

www.nidi.nl